

Використані джерела та література:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258 (дата звернення: 10.07.2021).
2. Рекомендації Rec (2001) 15 про викладання історії в XXI столітті в Європі. Рада Європи; Комітет Міністрів: Ухвалена Комітетом Міністрів 31 жовтня 2001 р. URL: <http://www.coe.int/T/F/Coop%20E9rationculturelle/Education/L'enseignementdel'histoire/Histoiredu20e/Recommandation/RecommandationUkr.asp> (дата звернення: 10.07.2021).
3. Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії. Посібник для вчителя. Київ: Видавництво Ради Європи, 2009. 60 с. 4.; Сучасні підходи до історичної освіти. Метод. додаток до навч. посіб. «Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900-1939 рр.». Львів: НВФ «Українські технології», 2004. 128 с., іл.

Л.Ю. Грицик

к.і.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

МІСЦЕ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

У статті розглянуто особливості етнополітичного та етносоціального розвитку Казахстану після здобуття незалежності. Проаналізовано концептуальні засади національної політики Республіки Казахстан, її вплив на зовнішньополітичне позиціонування держави.

Ключові слова: Республіка Казахстан, міжетнічні відносини, міграція, зовнішня політика.

The Place of Interethnic Relations in the Foreign Policy Activity of the Republic of Kazakhstan

The article considers the peculiarities of ethnopolitical and ethnosocial development of Kazakhstan after independence. The conceptual bases of the national policy of the Republic of Kazakhstan, its influence on the foreign policy positioning of the state is analyzed.

Key words: Republic of Kazakhstan, interethnic relations, migration, foreign policy.

Національні чинники є невід'ємним аспектом формування зовнішньополітичного курсу нових незалежних держав в умовах глобалізації. Зважаючи на історичний контекст етнодемографічного розвитку країн пострадянського простору й умови розвитку постбіполярного світу, врахування етнічного фактору є обов'язковим для забезпечення ними національної безпеки. Яскраво вираженим із 1991 р. стало культурно-цивілізаційне підґрунтя зовнішньополітичного позиціонування Республіки Казахстан, відповідно, міжетнічні відносини

мають вагомий вплив на двосторонні відносини з державами Центральної Азії та на зовнішньополітичну діяльність держави загалом.

За даними національного перепису населення в 2009 р., на території Республіки Казахстан проживають представники 126 етносів, з яких найбільш численними є казахи (63,1%), росіяни (23,7%), узбеки (2,9%), українці (2,1%), уйгури (1,4%), татари (1,3%) і німці (1,1%). На частку означених 7 етносів припадає 95,6% населення країни [1, с. 21]. З огляду на історичні обставини, до кінця 1990-х рр. представники титульного етносу не становили більшість населення держави, проте, статистика останнього десятиліття демонструє факт його послідовного зростання. Станом на початок 2020 р. казахи становили 68,51% населення країни, а частка росіян зменшилася до 18,85% [2].

Означені реалії обумовили концептуальні засади національної політики незалежного Казахстану. Так, «Стратегія становлення і розвитку Казахстану як суверенної держави» (1992 р.) одним із елементів соціальної модернізації країни проголошувала «розвиток етнічної самобутності і збереження національно-культурної різноманітності Казахстану» [3]. Згідно з Конституцією 1995 р. унеможлиблювалася дискримінація за національною, релігійною ознаками.

Формування інституційної бази державної політики у сфері міжетнічних відносин започаткувало створення в 1995 р. як консультативно-мовного органу Асамблеї народів Казахстану, якій у 2007 р. надано конституційний статус і право обирати дев'ять депутатів у Мажиліс Республіки Казахстан. Водночас, запропонована Головою Асамблеї Н.А. Назарбаєвим модель «суспільної злагоди і загальнонаціональної єдності», утверджувала реалізацію п'яти принципів: етнічне, конфесійне, культурне і мовне різноманіття; створення всіх умов для розвитку культури і мов етносів Казахстану; толерантність і відповідальність; консолідуюча роль казахського народу; єдність народу Казахстану. Концепція формування державної ідентичності Республіки Казахстан (травень 1996 р.) декларувала консолідацію казахстанського суспільства навколо казахського народу. У посланні Президента народу країни Казахстану «Казахстан-2030: Процвітання, безпека і покращення добробуту всіх казахстанців» (1997 р.) серед пріоритетів національної безпеки країни визначалася реалізація державної політики в демографічній і міграційній сферах.

Доповнює засади організації міжетнічних відносин у державі Доктрина національної єдності (2010 р.), Концепція зміцнення і розвитку казахстанської ідентичності та єдності (2015 р.). Визначальним документом щодо забезпечення міжетнічної злагоди є Концепція розвитку Асамблеї народу Казахстану (до 2025 р.), прийнята в 2015 р. Прикметно, що на офіційному рівні представники інших етносів означені не в якості «національних меншин», а розглядаються як «етнічні групи» і наділені

всією повнотою прав громадян єдиного народу Казахстану. Відтак, внутрішньополітичний дискурс щодо сфери міжнаціональних відносин свідчить про високий цивільно-правовий і громадський статус усіх етнічних груп у Казахстані.

Поряд із ратифікацією Республікою Казахстан понад 180 основоположних міжнародних нормативних правових актів у сфері регулювання міжетнічних і міжконфесійних відносин, принципове значення в ідентифікації держави на міжнародному просторі, реалізації політики багатовекторності має мовна політика. Закон «Про мови в Республіці Казахстан» від 1997 р. утворює статус казахської мови як державної й, водночас, вводить положення про офіційне вживання в державних організаціях і органах місцевого самоврядування нарівні з казахською російської мови (Ст. 5), створення умов для вивчення і розвитку мов народів Казахстану, а також використання мов національних груп при проведенні заходів у місцях їхнього компактного проживання.

З ініціативи Н. Назарбаєва з 2007 р. розпочато поетапну реалізацію культурного проєкту «Триєдність мов», згідно з яким казахська – державна мова, російська – мова міжнаціонального спілкування, англійська – мова інтеграції у світову економіку та світове співтовариство. Виправданими є висновки дослідників щодо такого формату взаємозв'язку мовної політики та ідентичності як свідчення про «поступове зниження уваги до російської мови і зростання значення англійської мови у ході інтеграції Казахстану в глобальні економічні зв'язки» [4, с. 147]. Проєкт є перспективним також з точки зору підвищення конкурентоспроможності кваліфікованих кадрів Казахстану та розширення можливостей професійної реалізації молоді.

Одним із аспектів зміцнення національної ідентичності постають плани щодо переведення алфавіту казахської мови з кирилиці на латиницю упродовж 2017-2025 рр. Таку мовну реформу здійснено більшістю тюркських країн. Її реалізація в Республіці Казахстан, з одного боку, свідчить про дистанціювання від радянського минулого, а з іншого, націлена на врахування особливостей комунікації, освітнього процесу в сучасному світі. Дані заходи мають непересічне значення і для зв'язків із діаспорою, враховуючи історично зумовлене використання її представниками 3 різних алфавітів казахської мови: у СНД – кирилиці, в КНР – арабської в'язі, в Туреччині – латиниці.

Завдяки означеним засадам і форматам реалізації національної політики в цілому на сучасному етапі в країні констатується достатньо стабільна міжетнічна ситуація, але на локальному рівні, особливо в південних областях Казахстану, спостерігаються конфлікти, які набувають етно-соціального характеру. Так, дані опитувань 2002-2016 рр., проведені Казахстанським інститутом стратегічних досліджень при Президентові РК (КІСІ) й ОФ «Центр соціальних та політичних досліджень «Стратегія» засвідчили статичність етноконфліктного потенціалу в Казахстані. За

вказаний період зафіксовано 8 ситуацій міжетнічної напруги (конфлікти у сільській місцевості).

Неоднозначні оцінки отримали зіткнення між казахами та дунганями в Жамбильській області Республіки Казахстан у лютому 2020 р. На офіційному рівні, за винятком характеристики конфлікту Президентом Касимом-Жомартом Токаєвим як «масової бійки з хуліганських намірів» [5], причини події не висвітлювалися. Водночас, в медіа дискурсі наголошувалося на перманентному конфліктному потенціалі міжетнічних стосунків у регіоні, що підтверджує наявність соціальних проблем, необхідності удосконалення етнополітики держави.

Одним із визначальних факторів формування етнодемографічної структури сучасного Казахстану залишається міграція. З відкриттям у 1992 р. І Всесвітнього курултаю казахів було започатковано практику повернення казахів на історичну Батьківщину. На початку 1990-х рр. до РК повернулося близько 1 млн казахів (оралманів) і вже наприкінці 1990-х рр. кількість казахів уперше з кінця 1920-х рр. перевищила половину населення держави.

Щодо зовнішньої міграції, то загалом упродовж 1999-2009 рр. у РК прибуло 650 662 особи. Домінують мігранти з країн СНД – 83,4% (найбільше з Узбекистану – 58,8% та РФ – 20,6%); з інших країн прибуло 107 881 особа (16,5%), серед яких з Китаю 52,6% [1, с. 39]. Дані Бюро Національної Статистики РК за 2010-2020 рр. засвідчують негативне сальдо міграції в Казахстані.

Трудова міграція, що зберігає тенденцію до зростання в ХХІ ст., як предмет міждержавних відносин залишається невід’ємним аспектом регіонального співробітництва та на рівні двосторонньої співпраці. Так, після підписання в 2010 р. Угоди про захист прав трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей в рамках Митного союзу, громадяни Білорусі, Казахстану і РФ отримали право працювати в цих країнах без обтяжливих дозвільних процедур. Із 4 квітня 2021 р. вступила в дію Угода між урядами Узбекистану і Казахстану про трудову діяльність і захист прав трудящих-мігрантів, які є громадянами Узбекистану, в Казахстані і трудящих-мігрантів, які є громадянами Казахстану, в Узбекистані.

Окрім того, казахськими дослідниками констатується продовження Казахстаном регіонального тренду трудової міграції із Киргизстану й Узбекистану до Південної Кореї з початку 2000-х рр. у рамках угод про трудову міграцію [6].

2019 р. позначився хвилею антикитайських протестів у Республіці Казахстан. Поряд із незадоволенням зростання економічної присутності Китаю, піднімалося питання утисків етнічних казахів у Сінцзян-Уйгурському автономному районі. Означений факт актуалізується в контексті геополітичної конкуренції між США та КНР. Це засвідчив візит держсекретаря США М. Помпео до Республіки Казахстан 2 лютого 2020 р.

У ході візиту М. Помпео закликав до припинення репресій у Китаї, що викликало різку критикуючу заяву посла КНР у Казахстані. Спираючись на засади багатовекторної дипломатії, оцінки даних заяв на офіційному рівні в Республіці Казахстан не висловлювалися. Водночас, існуюча в соціумі фобія щодо китайської міграції, спростовується експертами на основі статистичних даних [6].

На глобальному рівні загалом ефективна реалізація у Республіці Казахстан моделі міжетнічної злагоди та консолідації суспільства позначилася утвердженням позиціонування держави як центру міжкультурної і міжконфесійної згоди в розвитку «діалогу цивілізацій». Найбільш показовою в даному контексті стала ініціатива Казахстану щодо створення механізму просування міжкультурного та міжцивілізаційного діалогу – Наради із взаємодії і мір довіри в Азії (1992 р.).

У рамках співробітництва з країнами Центральної Азії та на континентальному рівні загалом пріоритетним напрямом взаємодії з урахуванням етнічного фактору є культурно-гуманітарна сфера. Так, наприклад, казахські товариства в різних країнах світу беруть безпосередню участь у створенні шкіл для вивчення казахської мови, за підтримки органів влади та недержавних організацій проводяться заходи культурного спрямування (2011 р. – Дні всесвітньої Асоціації казахів у Туреччині; 2012 р. – заходи щодо 60-річчя казахської діаспори в Туреччині тощо). На консультативній зустрічі глав держав регіону Центральної Азії в 2019 р. Н. Назарбаєвим запропонована ідея заснування Дня Центральної Азії, наголосивши, що «тема добросусідства і дружби між нашими державами має бути лейтмотивом, серцевиною кроків назустріч один одному в культурно-гуманітарній сфері» [7]. Водночас, Шавкатом Мірзійоєвим було висловлено пропозицію щорічного проведення напередодні свята Науриз Днів культури Центральної Азії. Схожі ідеї, націлені на зближення народів регіону через культурно-гуманітарну взаємодію, висловлювалися й представниками Киргизстану, Таджикистану та Туркменістану, що демонструє спільність інтересів.

Отже, модель етнополітичного розвитку Казахстану після розпаду СРСР є вагомим фактором формування іміджу країни на міжнародній арені. Формат організації міжетнічних відносин у Республіці Казахстан на сучасному етапі відповідає курсу багатовекторності як основи її зовнішньополітичної діяльності; заходи державного регулювання у сфері етнополітики створюють підґрунтя для зовнішньополітичних ініціатив держави у плані культурно-гуманітарної співпраці з державами Центральної Азії й світу загалом.

Використані джерела та література:

1. Аналитический отчет «Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года». Астана, 2011. 65 с.

2. Республика Казахстан. URL: https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan
3. Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30006969#pos=3;-88
4. Баранов А.Н., Севги Кок. Трудный путь к гражданской нации: опыт нациестроительства современного Казахстана. *Проблемы постсоветского пространства*. 2021;8(1):136-151.
5. На юге Казахстана вспыхнул конфликт между казахами и дунганами. URL: <https://www.dw.com/ru/на-юге-казахстана-вспыхнул-конфликт-между-казахами-и-дунганами/a-52302954>.
6. Китайская миграция в Казахстан: не так страшен черт, как его малюют – эксперт. URL: <https://365info.kz/2019/09/kitajskaya-migratsiya-v-kazahstan-ne-tak-strashen-chert-kak-ego-malyuyut-ekspert>.
7. Магер Ю. Центральная Азия: добрососедство и сотрудничество в XXI веке. *Казахстанская правда*. 3 декабря 2019. URL: <https://kazpravda.kz/articles/view/tsentralnaya-aziya--dobrososedstvo-i-sotrudnichestvo-v-xxi-veke>.

І.А. Усатенко

к.і.н., викладач

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

УКРАЇНА В АНГЛОМОВНИХ СТУДІЯХ З УЯВНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Тези доповіді присвячені висвітленню способів зображення України у сучасних студіях з уявної географії. У тексті йдеться про те, що дослідницький інтерес багатьох англомовних праць фокусувався навколо процесів ментального картографування як окремих регіонів України, так і всієї країни в цілому. Навіть попри скромну увагу до імагінативного досвіду об'єктивованого навколо українських теренів, його вивчення поволі утверджується в якості особливого напрямку досліджень, збагачуючи вітчизняну історіографію все новими візіями минулого.

Ключові слова: уявна географія, імагологія, постколоніальні студії.

Ukraine in the English-Language Imagined Geography Studies

The report is devoted to the highlighting of the ways of depicting Ukraine in contemporary imaginative geographies. It assumes that the research interests of a number of English-language works authors are focusing mostly on the processes of mental mapping the single regions of Ukraine and the entire country as well. Even despite the little attention to the imaginative experience objectified around the Ukrainian territories this line of research is gradually being established as a special area of humanities, enriching the domestic historiography with the new visions of the past.

Key words: *imagined geographies, imagology, postcolonial studies.*

Сучасний Оксфордський словник гуманітарних понять тлумачив термін «уявні географії» як «способи за допомогою яких у дискурсах та